

Kultūras ministrija Sabiedrības integrācijas fonds

SOS BĒRNU
CIEMATI
LATVIJA

Sagatavots 2020.gada jūlijs - oktobris

projektā Nr. 2020.LV/NVOF/MAC/076 “Kompleksā pieejā balstīti sistēmiski risinājumi
jauniešu no ārpusģimenes aprūpes patstāvīgas dzīves uzsākšanai un pēcaprūpei”

Ārvalstu pieredzes apkopojums par atbalsta sistēmu jauniešiem no ārpusģimenes aprūpes patstāvīgu dzīvi uzsākot

Igaunija

Intervija ar Igaunijas SOS bērnu ciemata asociācijas ģimenes modeļa eksperti (FBC advisor)
Pille Teder.

Vai ir **normatīvais regulējums** par jauniešu no ārpusģimenes aprūpes sagatavošanu un pēcaprūpi?

Vai jūsu valstī ir izstrādāts **pakalpojumu grozs** vai kādi **standarti**, kas apraksta pakalpojumus un atbalstu, kas vienlīdzīgi pienākas visiem jauniešiem no ārpusģimenes aprūpes?

Igaunijā valsts līmenī ir pieņemtas **vadlīnijas pašvaldībām pilngadību sasniegušo jauniešu no ārpusģimenes aprūpes pēcaprūpes plānošanai un organizēšanai un jauniešu patstāvīgas dzīves atbalstam**. Ļoti apjomīgs 2018.gadā izstrādāts materiāls, kas satur virkni praktiskus darba instrumentus darbam ar jauniešiem, kā arī ilustratīvus piemērus. Vadlīnijas aptver šādas tēmas:

- **pamatprincipi jaunieša patstāvības plānošanai un organizēšanai** (pašvaldības loma; pašvaldība kā labs atbildīgs vecāks; jaunieša pamattiesību aizsardzība; jaunieša intereses kā primārās; dzīves, izdzīvošanas un attīstības nodrošināšana; vienlīdzīgu iespēju nodrošināšana; līdzdalības nodrošināšana un jauniešu viedokļa uzklaušana; stabilitāte un integritāte (stabilitātes nodrošināšana pārmaiņu periodā; agrīnā plānošana; integrēta pieeja un lietu pārvaldība).
- **Jaunieša patstāvīgas dzīves atbalsts: plānošana un novērtēšana** (atbalsta nozīme; plānošanas process; pārskata iegūšana par jaunieša vajadzībām un mērķiem; vajadzību novērtēšana - veselības stāvoklis un dzīvesveids: ieskaitot personības attīstību, attiecības ar sociālo tīklu: ieskaitot ģimeni un draugus, mācīšanās un darbs, mājoklis un dzīves vide, ekonomiskā situācija: ieskaitot naudu un ienākumus, cits: t.sk. praktiskās iemaņas, tiesības un tiesiskie apstākļi; ārkārtas rīcības plāna sagatavošana; rezultātu uzraudzība, pārskatīšana un termiņa vidusposma novērtēšana).
- **Pēcaprūpes mērķis un saturs** (pēcaprūpes pakalpojumu mērķa grupa; kam un kādos apstākļos jānodrošina pēcaprūpe? jaunieši, kuri

pametuši skolu; dzīvesvietas / mājokļa nodrošināšana; daļēji neatkarīga dzīve - dzīvesvieta jauniešu mājās; līdzekļu nodrošināšana personīgajiem izdevumiem; uz vajadzībām balstītas dotācijas un pakalpojumi - pašvaldības atbalsts, otācijas izglītības ieguvei un studiju finansēšanai, atbalsta personas pakalpojums, karjeras konsultācijas parādu konsultāciju dienests, papildu iespējas kā atbalsta pakalpojumi).

- **Turpmākais finansējums** (pēcprūpes finansēšanas vispārīgie principi; pakalpojumu sniegšanas finansēšanas organizēšana pašvaldībās; pakalpojumu sniegšanas praktiskie modeļi pašvaldībā; finansējums pēc pašvaldības finanšu vadības organizācijas datiem; kas man jādara, ja dienestā esošais jauniešs gada laikā maina dzīvesvietu?; ar pēcprūpes pakalpojumu saistīto izdevumu plānošana, sagatavojot pašvaldības budžetu; iespējamie turpmākie notikumi pakalpojumu finansēšanā; praktiski jautājumi un atbildes).
- **Jauniešu raksturojums** (jaunieši ar īpašām vajadzībām; jaunie vecāki; jaunieši, kas plāno stāties militārajā dienestā).

Citāti:

“Kad bērns aug kopā ar saviem bioloģiskiem vecākiem, vecāku atšķirīgās lomas parasti sakrīt. Bērna bioloģiskie vecāki ir viņa vecāki bioloģiskā, juridiskā un psiholoģiskā ziņā ar atbilstošiem pienākumiem, kas izriet no šīm lomām. Ja valsts iejaucas ģimenes ikdienas dzīvē un šķir bērnu no bioloģiskajiem vecākiem, pašvaldībai ir jāuzņemas atbildīga vecāka loma. Tādējādi pašvaldībai būtu jāatbalsta katrs bērns un jauniešs tādā pašā veidā, kā labs vecāks atbalsta savu paša bērnu un jauniešs.”

“Saskarsmē ar jauniešs ir jāpauž cieņa, izvairoties no aizspriedumiem, sarkasma, spriedumiem un piezīmju izteikšanas. Ja pret viņu izturas ar cieņu, paaugstinās arī jaunieša pašcieņa un pašapziņa. Kad jauniešs uztver bērnu tiesību aizsardzības speciālista vai sociālā darbinieka pozitīvu attieksmi pret savu personību, tas viņu iedvesmo daudz vairāk nekā tīri neitrālas vai formālas attiecības. Cieņpilna runa un gādīga attieksme uzlabo jaunieša pašcieņu un pašapziņu, kas ir neaizstājams pamats jaunieša attīstībai, neatkarībai un atbildībai.”

“Bērnu tiesību aizsardzības speciālista uzdevums ir iepazīt konkrēta jaunieša vajadzības, vēlmes un īpatnības, iepazīt jaunieša sociālo tīklu un vides apstākļus, kā arī palīdzēt

novērst riskus, kas var kavēt viņa attīstību, patstāvību un pilnvērtīgu līdzdalību sabiedrībā.”

2018.gadā Igaunijā tika pieņemti grozījumi **Sociālās labklājības likumā**, kas noteica likumisko ietvaru, kā valstī ir organizējama un nodrošināma pēcaprūpe jauniešiem no ārpusģimenes aprūpes. Pirms šiem likuma grozījumiem pēcaprūpes jautājums nebija normatīvajā regulējumā noteikts, šāda pieeja bija tikai SOS organizācijas ietvaros. Valdība likuma grozījumu izstrādes procesā vērsās pie Igaunijas SOS, jo atzina SOS lietoto pieeju par pietiekami veiksmīgu praksi, lai pārņemtu šo pieeju valsts līmenī un iestrādātu likumā. Igaunijas SOS savukārt savā pēcaprūpes praksē balstījās uz starptautiskās SOS organizācijas izstrādātajām vadlīnijām, kas tagad daļēji ir pārņemtas arī Igaunijas normatīvajā regulējumā.

Pakalpojumu rāmis ir noteikts normatīvajā regulējumā. Tikai tie jaunieši, kas mācās skaitās pēcaprūpē. Ja jaunietis no audžuģimenes vai SOS ciemata aprūpes turpina iegūt izglītību, viņam ir tiesības saņemt pēcaprūpes atbalstu. Gandrīz visi pēcaprūpes pakalpojumi ir cieši saistīti ar to, vai jaunietis turpina **izglītības iegūšanu – tas ir galvenais pēcaprūpes saņemšanas priekšnoteikums**. Ja jaunietis pēc pilngadības sasniegšanas turpina mācīties, viņam ir valsts gatantēts pēcaprūpes atbalsts. Ja mācības neturpina – pēcaprūpes atbasts netiek nodrošināts.

Valsts ir noteikusi minimālo pēcaprūpes pakalpojumu grozu, bet katra pašvaldība var noteikt vēl arī savus pakalpojumus jauniešiem. Praksē būtiski atšķiras pakalpojumu klāsts dažādās pašvaldībās.

Saskaņā ar valsts regulējumu pašvaldības minimālo pakalpojuma grozu jauniešiem, kas mācās, veido:

- 1) pašvaldības nodrošināts mājoklis;
- 2) ikmēneša naudas līdzekļi personīgiem izdevumiem 240 EUR apmērā;

	<p>3) citi jauniešiem individuāli nepieciešami pakalpojumi.</p> <p>Viens no vispopulārākajiem un augstāk novērtētajiem pakalpojumiem ir atbalsta personas pakalpojums. Šo pakalpojumu iepirkuma rezultātā nodrošina NVO. Par jaunieša atbalsta personu var būt jebkurš cilvēks pēc paša jaunieša izvēles – tas var būt vai nu jauniešiem iepriekš nepazīstams cilvēks, vai arī iepriekš zināma persona, piemēra, iepriekšējais aprūpētājs, pedagogs no jauniešu mājas u.tml. Jaunieša atbalsta personai atlīdzību maksā no valsts budžeta. Ja jauniešiem par savu atbalsta personu izvēlas, piemēram SOS mammu, tad viņa slēdz līgumu ar valsts iepirkumā uzvarējušo NVO, lai caur to saņemtu atlīdzību par jaunieša atbalsta personas pienākumu pildīšanu. Iepriekš normatīvais regulējums noteica, ka par jaunieša atbalsta personu nevar būt jauniešiem pazīstama persona. Tomēr drīz vien prakse pierādīja, ka šāda pieeja nestrādāja. Šobrīd jauniešiem pats var izvēlēties savu atbalsta personu. Šis pakalpojums ir ļoti elastīgs un pielāgojas katra jaunieša vajadzībām un personībai.</p> <p>Ja jauniešiem ir nepieciešami plašāki atbalsta pakalpojumi, tos nodrošina pašvaldība.</p> <p>Ja ir jaunieša pašvaldība ir vāja, tad tā nenodrošina labu atbalstu tiem jauniešiem, kas nemācās. Nereti tad jauniešiem saņem briesmīgu dzīvokli un turklāt arī vēl nav nekāda cita atbalsta. Praksē tā var būt pilnīga katastrofa.</p>
<p>Vai pastāv atšķirīgas pieejas kā tiek skatīts atbalsts patstāvīgas dzīves uzsākšanai jauniešiem no <u>audžuģimenēm, aizbildnības, aprūpes institūcijām</u>?</p>	<p>Saņemt pēcprūpes atbalstu Igaunijā var jaunieši, kas mācās un nāk no audžuģimeņu un SOS ciematu aprūpes. Šiem jauniešiem tās ir noteiktas kā tiesības.</p> <p>Savukārt jauniešiem no aizbildnības ir iespējas saņemt pēcprūpes pakalpojumus, bet tas ir atkarīgs no konkrētās pašvaldības iespējām un pretimnākšanas – katrā konkrētā gadījumā jārunā un jāvienojas par to ar pašvaldību. Šiem jauniešiem tās ir definētas kā iespējas nevis garantētās tiesības.</p>

<p>Vai ir noteikts kāds vecuma limits – no cik gadiem ir <u>jāsāk plānot</u> patstāvīga dzīve un vecuma limits <u>līdz cik gadiem</u> jauniešiem no ārpusģimenes aprūpes var saņemt īpašu atbalstu?</p>	<p>Ārpusģimenes aprūpe beidzas, jauniešiem sasniedzot 18 gadu vecumu. Ja jauniešiem mācās, viņš saņem pēcaprūpes pakalpojumus līdz 25 gadiem. Ja jauniešiem ir 18 gadi, bet viņš neturpina mācības, tad pašvaldība sniedz viņam atbalstu līdz 21 gada vecumam.</p>
<p>Ja atbalstu iedala sagatavošanas un pēcaprūpes posmos, kā jūs lielos vilcienos varētu raksturot sagatavošanas posmu? - kā jūs valstī tiek īstenota jauniešu sagatavošana: vai noteikts, kam tieši <u>jāpievērš uzmanība</u>, kā strādāt uz to, lai jauniešu patstāvīgas dzīves uzsākšana būtu sekmīgāka? Vai ir kādas <u>vadlīnijas, metodikas? Kādas prasmes jāattīsta?</u> Vai ir iespējams noteikt kādus <u>“izmērāmus” parametrus?</u></p>	<p>Normatīvajā regulējumā nav noteikts vecums, no kāda jauniešiem jābūt gataviem patstāvīgai dzīvei.</p>
<p>Vai jauniešiem saistībā ar gaidāmo patstāvīgas dzīves uzsākšanu tiek veidots individuālās attīstības plāns? Kā notiek tā <u>izstrāde</u>? Cik lielā mērā tā izstrādē <u> piedalās pats jauniešiem</u>? Kādi citi <u>speciālisti</u> vēl ir iesaistīti? Kurš ir galvenais <u>atbildīgais</u>? Vai tā ir <u>konkrēta veidlapa</u> (ja JĀ, vai ir iespējams ar to iepazīties?)</p>	<p>Jauniešu individuālās attīstības plāna un citu ar jauniešiem/bērnu saistītu lietu galvenais iniciators un virzītājs ir pašvaldība bērnu tiesību aizsardzības speciālista personā.</p> <p>Individuālā attīstības plāna ieviešanā piedalās 3 puses: aprūpētājs (galvenā persona), pašvaldība un pats jauniešiem.</p> <p>Igaunijā ir ieviesta tiešsaistes labklājības programma (Online welfare program) – to lieto visi bērnu tiesību aizsardzības speciālisti, t.sk., ievada tur informāciju par bērnu/jauniešiem.</p> <p>SOS savā aprūpē esošiem bērniem veido ikgadējo bērna individuālās attīstības plānu. Šādus plānus veido tik ilgi, kamēr jauniešiem ir SOS pēcaprūpē (faktiski līdz brīdim, kad jauniešiem dodas prom no SOS).</p> <p>Arī audžuģimēnēs jauniešiem tiek veidots individuālās attīstības plāns, bet šajā aprūpes formā tas nav tik fokusēti. Audžuģimēnēs dzīvojošo jauniešu individuālās attīstības plānu veido pašvaldība – tas faktiski ir atbildības trijstūris: bērnu tiesību aizsardzības speciālists – audžuģimēne – jauniešiem.</p> <p>Bērnu individuālās attīstības plāna veidošanu nosaka īpaša metodoloģija pašvaldībām.</p>

	<p>Jauniešiem no aizbildnības individuālās attīstības plāns netiek veidots. Aizbildnis ar noteiktu regularitāti iesniedz atskaiti tiesai par materiālā atbalsta (240 EUR) izlietojumu un jauniešiem sniegto atbalstu.</p>
<p>Vai ir kāds speciālists, profesionālis (piemēram, sociālais darbinieks), kurš seko līdz jaunieša dzīves gaitām, ir pastāvīgā <u>kontaktpersona un atbalsta</u> persona jauniešiem <u>uzsākot patstāvīgu dzīvi</u>?</p>	<p>Bērnu tiesību aizsardzības speciālisti, kas strādā pašvaldības Sociālās labklājības dienestā, vada bērna lietu. Šie speciālisti attiecīgi arī strādā ar jauniešiem līdz pat 25 gadiem, ja atbalsts jauniešiem ir nepieciešams.</p> <p>Janietis savu bērnu tiesību aizsardzības speciālistu pazīst jau ilgstoši, jo ar bērna lietu strādā viens speciālists. Liels izaicinājums šajā ziņā ir augstā personāla mainība. Prakse pierāda, ka īpaši veiksmīgi gadījumi ir tieši tie, kad bērnu tiesību aizsardzības speciālists ar bērna lietu ir strādājis jau ilgstošu laika posmu, bērns šo speciālistu pazīst un viņam uzticās.</p> <p>Normatīvais regulējums nosaka maksimālo visu bērnu skaitu uz vienu bērnu tiesību aizsardzības speciālistu noteiktā teritorijā – tie ir 1 000 bērni.</p>
<p>Vai jūsu valstī ir noteikti standarti finansiālajam atbalstam jauniešiem, kuri uzsāk patstāvīgu dzīvi (piem., ikmēneša pabalsts, vienreizējie pabalsti). Jā JĀ, nosauciet galvenos pabalstu <u>veidus un to apjomu</u>. Vai, Jūsaprāt, tie ir <u>pietiekami</u>?</p>	<p>Kādreiz bija sistēma, ka jauniešiem, uzsākot patstāvīgu dzīvi, tika piešķirts arī vienreizējais pabalsts patstāvīgas dzīves uzsākšanai. Šobrīd šāda veida vienreizēji pabalsti netiek izmaksāti. Šī sistēma tika aizstāta ar sistēmu, kas mudina jauniešus mācīties un tikai pie šī nosacījuma jauniešiem saņem atbilstošu atbalstu.</p> <p>Šobrīd jauniešiem, kas atrodas pēcaprūpē un mācās, saņem līdzekļus 240 EUR apmērā mēnesī. Šie līdzekļi ir paredzēti pārtikas, apģērba iegādei, veselības aprūpes pakalpojumiem, brīvā laika pavadīšanai. Šos līdzekļus ieskaita jaunieša kontā. Tā ir viņa personīgā nauda.</p> <p>Ja jauniešiem dzīvo jauniešu mājā un mācās, viņi saņem šos 240 EUR mēnesī. Ja jauniešiem izlemj pārtraukt mācības, tad viņiem jānododas prom no jauniešu mājas, jāsaņem patstāvīga dzīve un viņi arī vairs nesaņem šos līdzekļus. Tā ir motivācija turpināt mācības.</p>

<p>Kādi pakalpojumi, Jūsaprāt, “strādā” vislabāk, ir sevi attaisnojuši un palīdz jauniešiem patstāvīgas dzīves uzsākšanā? (piem., mentora pakalpojums?). Lūdzu, īsumā aprakstiet šos 1-3 veiksmīgākos pakalpojumus.</p>	<p>Ļoti labi strādā:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) jauniešu atbalsta personas pakalpojums, 2) pair-to-pair pakalpojums (īpaši apmācīti jaunieši ar ārpusģimenes aprūpes un pēcaprūpes pieredzi ir “pārinieki” jauniešiem pēcaprūpē), 3) atbalsta grupas pakalpojums, ko vada psihologs + jauniešis ar ārpusģimenes aprūpes pieredzi. <p>Šie pakalpojumi ir pieejami visā Igaunijā un ir valsts finansēti.</p> <p>Katru gadu tiek rīkots iepirkums un iepirkuma uzvarētājs realizē šos pakalpojumus. Visus šos pakalpojumus nodrošina iepirkuma rezultātā izvēlēta NVO. 70% no finansējuma par šiem pakalpojumiem nāk no valsts budžeta.</p> <p>Tā kā visa pēcaprūpes atbalsta sistēma ir saistīta ar mācībām kā atbalsta saņemšanas kritēriju, arī šos atbalsta pakalpojumus nesaņem jaunieši, kas nemācās. Dažkārt jaunieši no ārpusģimenes aprūpes nevar mācīties objektīvu iemeslu dēļ (veselības problēmas u.c.). Tāpēc būtu labi, ja jaunieša atbalsta persona būtu arī tiem jauniešiem, kas nemācās un nav pēcaprūpē.</p>
<p>Vai jauniešiem ir iespēja palikt dzīvot audžuģimenē arī pēc 18 gadu vecuma? Vai šajā gadījumā audžuģimene saņem kādu <u>materiālo atbalstu</u>? Kāds tas ir?</p>	<p>Jauniešiem sasniedzot 18 gadu vecumu, pašvaldībai ir pienākums individuāli izvērtēt jaunieša situāciju un vienoties par jauniešiem labāko pēcaprūpes risinājumu, ja jauniešis turpina mācīties.</p> <p>Ja jauniešis pēc pilngadības mācās, viņš var izvēlēties palikt dzīvot pie iepriekšējā aprūpētāja (SOS ciematā vai audžuģimenē). Šādā gadījumā pašvaldība slēdz līgumu ar SOS ciematu vai audžuģimeni.</p> <p>Var būt arī risinājums, ka jauniešis nepaliek pie iepriekšējā aprūpētāja, bet pārceļas dzīvot citur, piemēram, uz savu īrētu dzīvokli, pie draugiem, izglītības iestādes kopmītnēm, tad pašvaldība slēdz līgumu ar jauniešiem vai dzīvojamo telpu īpašnieku.</p>
<p>Kāda ir jūsu valsts mājokļu politika attiecībā uz jauniešiem no ārpusģimenes aprūpes? Kā jaunieši <u>tiek pie savas dzīves vietas</u>?</p>	<p>Mājoklis var būt gan pašvaldības piešķirts dzīvoklis, gan dzīvoklis sociālajā mājā, gan izglītības iestādes kopmītne, jauniešu māja, dzīvesvieta, kur jauniešis dzīvo ārpusģimenes aprūpes laikā (audžuģimene,</p>

	<p>aizbildnīd, SOS ciemats). Jaunietim mājokli nodrošina un apmaksā pašvaldība. Praksē gandrīz vienmēr jaunietim turpināt dzīvot pie iepriekšējā aprūpētāja sanāk lētāk.</p> <p>Prakse rāda, ka nereti pašvaldības piedāvā jauniešiem tikai dzīvokli sociālajā mājā, kur mēdz būt jaunietim nelabvēlīga vide un vai arī ļoti nolaistus un dzīvošanai nepiemērotus dzīvokļus. Tāpēc jaunieši dod priekšroku palikt pie iepriekšējiem aprūpētājiem.</p> <p>Ja jaunietis dodas studēt augstskolā, tad parasti dzīvo kopmītnēs un šo īres maksu apmaksā pašvaldība.</p>
<p>Kā jūsu valstī tiek īstenots patstāvīgas dzīves uzsākšana jauniešiem ar viegliem garīga rakstura traucējumiem. Kādi <u>pakalpojumi</u> tiek nodrošināti šiem jauniešiem <u>18+ vecumā</u>?</p>	<p>Jaunieši ar GRT parasti dzīvo jauniešu mājās un pēc tam dodas uz speciālām institūcijām – grupu mājām (līdz 6 personām). Bet praksē grupu māju skaits valstī ir nepietiekams.</p>
<p>Kopumā izvērtējot jūsu valsts sistēmu jauniešu no ārpusģimenes aprūpes atbalstam (gan sagatavošanas posmā, gan pēcaprūpes posmā), kas strādā “labi” un, ko jūs varat ieteikt kā “labu praksi”? Nosauciet 3 lietas.</p>	<p>Valsts sistēmas pozitīvie elementi:</p> <ol style="list-style-type: none"> 1) jaunieši paši brīvi var izvēlēties savu atbalsta personu; 2) jaunieši var izvēlēties savu dzīvesvietu, t.sk., paliekot dzīvo pie iepriekšējā aprūpētāja līdz mācību pabeigšanas brīdim.
<p>Cik lielā mērā jūsu valstī tiek piemērota individuālajās vajadzībās balstīta pieeja, proti, ka katra atsevišķā jaunieša gadījums tiek izvērtēts atsevišķi, atbilstoši piemeklējot pakalpojumus?</p>	<p>Jauniešu individuālajām vajadzībām vienmēr un visos procesos jābūt fokusā, bet praksē ir izņēmumi.</p>